

HISTORIA NA EKRA POLSKI LUDOWEJ

LINIA FILMOWA

seria Linia Filmowa

redakcja serii Grażyna Świętochowska

PIOTR KURPIEWSKI

HISTORIA NA EKRA POLSKI LUDOWEJ

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

Gdańsk 2017

Recenzent
prof. dr hab. Piotr Zwierzchowski

Redakcja, skład i łamanie
Adam Kamiński, Katarzyna Kamińska

Projekt okładki
Karolina Zarychta

Projekt logo serii
Jacek Michałowski

Na okładce Andrzej Wajda na planie *Ziemi Obiecanej*, 1974
(Kalendarium Polskie 1944–1984, Młodzieżowa Agencja Wydawnicza, Warsaw, Poland, 1987),
wykorzystany na prawach wolnego dostępu (domena publiczna)

Publikacja sfinansowana z działalności statutowej
Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Gdańskiego

© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-7865-557-2

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel./fax 58 523 11 37, tel. 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
www.wyd.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: www.kiw.ug.edu.pl

Spis treści

Uwagi wstępne.....	9
1. Cele badawcze, stan badań, źródła wykorzystane w książce, konstrukcja rozprawy, selekcja materiału analitycznego.....	10
2. Film historyczny – trudności z gatunkową definicją. Stan badań dotyczący związku filmu i historii.....	14
3. Polityka historyczna Polski Ludowej – tematy wiodące. Doktrynalne aspekty polityki historycznej PRL.....	27
4. Z dziejów polskiego filmu historycznego przed 1939 rokiem. Odrodzenie polskiej kinematografii po drugiej wojnie światowej.....	31
4.1. Kino historyczne – pierwsze próby na ziemiach polskich w latach 1912–1918.....	32
4.2. Polski film historyczny w dwudziestoleciu międzywojennym.....	33
Rozdział 1. „Chtop potęgą jest i basta!” – polska kinematografia historyczna w czasach realizmu socjalistycznego oraz w okresie przelomu Października '56 (1949–1956/1957).....	39
1. Powstanie kinematografii Polski Ludowej w latach 1945–1949.....	39
2. Kontekst historyczny epoki, polityka historyczna w czasach stalinizmu	40
3. Moniuszko w czerwonej <i>Halce</i>	44
3.1. Kulisy realizacji <i>Warszawskiej premiery</i>	45
3.2. Recepcja <i>Warszawskiej premiery</i>	46
3.3. Stanisław Moniuszko twórcą ludowym, arcyłudowym.....	49
4. Fryderyk Chopin i jego rewolucyjny <i>entourage</i>	53
4.1. Kulisy realizacji <i>Młodości Chopina</i>	53
4.2. Recepcja <i>Młodości Chopina</i>	55
4.3. Fryderyk Chopin dojrzewa do rewolucyjnych czynów... ..	57
5. „Nad Czorsztynem się błyska. O Kostce-Napierskim opowieść (nie)prawdziwa”	69
5.1. Kulisy realizacji <i>Podhala w ogniu</i>	71
5.2. Recepcja <i>Podhala w ogniu</i> w prasie	75
5.3. Kostka-Napierski – niestrudzonym bojownikiem o wolność dla chtopów	76

6. Wnioski	79
7. Film historyczny lat pięćdziesiątych – uwagi na temat estetyki i cech wyróżniających	80
Rozdział 2. Polskie kino historyczne „małej stabilizacji” (1956/57–1971)	84
1. Kontekst historyczny, polityka historyczna ekipy Władysława Gomułki	84
2. W cieniu uchwały... Uchwała Sekretariatu KC a model kina historycznego w Polsce w latach sześćdziesiątych	86
3. <i>Krzyżacy</i> – pierwszy supergigant polskiej kinematografii	87
3.1. Kulisy realizacji filmu	88
3.2. Recepcja <i>Krzyżaków</i> w czasach PRL i po 1989 roku.....	89
3.3. <i>Krzyżacy</i> jako modelowy przykład antyniemieckiej propagandy.....	91
4. <i>Faraon</i> walczy z kapłanami	95
4.1. Kulisy realizacji <i>Faraona</i>	96
4.2. Recepcja <i>Faraona</i> w prasie	99
4.3. Antyreligijny wymiar <i>Faraona</i> – analogie do czasów PRL, <i>Faraon</i> jako traktat filozoficzno-polityczny	104
5. Pierwsza połowa XIX wieku na ekranie PRL	107
5.1. Tonacja polemiczna – dyskutujemy o <i>Popiołach</i>	108
5.2. Tonacja satyryczna – farsowe ujęcie postaci Napoleona	121
5.3. Tonacja liryczna – podzwonne dla <i>Romantycznych</i>	124
6. Czy bronić czci <i>Hrabiny Cosel</i> ? Romans <i>Hrabiny Cosel</i> z telewizją.....	126
7. <i>Trylogia</i> Henryka Sienkiewicza na ekranie PRL – problemy i kompromis.....	129
7.1. Czy i jak ekranizować Sienkiewicza? – problemy z warstwą sakralną <i>Trylogii</i>	129
7.2. Zatopiony Ford, czyli Aleksander Ford nie realizuje <i>Potopu</i>	134
7.3. Jerzy Hoffman realizuje pierwszą część swej <i>idée fixe</i> – <i>Pan Wołodyjowski</i>	142
8. Filmy historyczne adresowane do dzieci i młodzieży	146
8.1. <i>Historia żółtej cizemki</i>	147
8.2. Dzieci muszą wiedzieć, że <i>Panienska z okienka</i> mieszkała w polskim Gdańsku	148
8.3. <i>Pierścień księżnej Anny</i>	149
9. Wnioski	150
10. Film historyczny lat sześćdziesiątych – uwagi na temat estetyki i cech wyróżniających.....	151

Rozdział 3. Pomiędzy dawnymi a nowymi laty. Projekty filmowe realizowane w okresie zmian na szczytach władzy PRL.....	154
1. Zmiany w rozłożeniu akcentów polityki historycznej na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych.....	154
2. <i>Bolesław Śmiały</i> epigonem okresu gomulkiowskiego.....	155
2.1. Kulisy realizacji <i>Bolesława Śmiałego</i>	155
2.2. Recepcja <i>Bolesława Śmiałego</i> w prasie.....	160
2.3. Ekranowa konstrukcja konfliktu o władzę – analogie do czasów PRL.....	162
3. Świecki Mikołaj Kopernik buntuje się przeciw Kościotowi katolickiemu. <i>Casus Kopernika</i> Ewy i Czestawa Petelskich.....	165
3.1. Kulisy realizacji <i>Kopernika</i>	165
3.2. Recepcja <i>Kopernika</i> w prasie.....	171
3.3. „Rzeczą ludzką jest dochodzić prawdy”, świeckiej prawdy.....	175
4. <i>Gniazdo</i> – filmowa opowieść o początkach państwa polskiego.....	180
4.1. Kulisy realizacji <i>Gniazda</i>	181
4.2. Recepcja <i>Gniazda</i> w prasie.....	186
4.3. „Pierwsza Polska” Mieszka – „Druga Polska” Gierka.....	190
5. Wnioski.....	193
Rozdział 4. Dekada Gierka. Próby stworzenia nowej formuły kina historycznego... 195	
1. Kontekst historyczny, polityka historyczna w czasach gierkowskich.....	195
2. Polskie kino historyczne lat siedemdziesiątych.....	196
3. <i>Idée fixe</i> Jerzego Hoffmana część druga – 535 dni <i>Potopu</i>	197
3.1. Kulisy realizacji <i>Potopu</i>	197
3.2. Recepcja <i>Potopu</i>	198
3.3. <i>Potop</i> najlepszym filmem historycznym Polski Ludowej?.....	200
4. Kazimierz „Edward Gierek” Wielki? Historyczny supergigant Ewy i Czestawa Petelskich wyśnionym snem władz PRL.....	202
4.1. Kulisy realizacji <i>Kazimierza Wielkiego</i>	202
4.2. Recepcja <i>Kazimierza Wielkiego</i> – krytyczny odbiór filmu w prasie.....	206
4.3. <i>Kazimierz Wielki</i> – nieudana historyczna parabola.....	210
5. Komunistyczna hagiografia rewolucyjna – <i>Jarostaw Dąbrowski</i>	214
5.1. Kulisy realizacji <i>Jarostawa Dąbrowskiego</i>	214
5.2. Recepcja <i>Jarostawa Dąbrowskiego</i>	217
5.3. Neosocrealizm filmowy na przykładzie <i>Jarostawa Dąbrowskiego</i>	218
6. Nieudane powstania – przykład <i>Pasji</i> Stanisława Różewicza.....	220
6.1. Kulisy realizacji <i>Pasji</i>	220
6.1. Recepcja <i>Pasji</i>	221
6.3. Estetyczne zwycięstwo Różewicza.....	223
7. Historyczne żarty – o <i>Ojcu królowej</i> stów kilka.....	224
8. Produkcje osobne z historią w tle.....	226
8.1. Gdzie <i>Diabeł</i> ...?.....	226
8.2. Jam jest <i>Janosik!</i>	228
8.3. Warszawskie <i>Zaczarowane podwórko</i>	228

9. Polski film historyczny na tle przemian estetycznych zachodzących w produkcji światowej w latach siedemdziesiątych XX wieku. Uwagi na temat biografistyki filmowej	229
Rozdział 5. Ostatnia dekada PRL. Kino historyczne 1980–1989.....	233
1. Kontekst historyczny, polityka historyczna w ostatniej dekadzie istnienia Polski Ludowej	233
2. „Nie będziemy o różnicę wiar krwi przelewać...” – <i>Klejnot wolnego sumienia</i> ...	235
3. Skomplikowana sprawa <i>Dantona</i> Andrzeja Wajdy	238
4. Epitafium Polski jagiellońskiej	241
5. Sugestywny obraz powstania styczniowego – <i>Wierna rzeka</i>	243
5.1. Kulisy realizacji <i>Wiernej rzeki</i>	243
5.2. Recepcja <i>Wiernej rzeki</i>	244
5.3. <i>Wierna rzeka</i> ostatnim historycznym „półkownikiem” PRL	244
6. Historia w kostiumie. Produkcje popularno-historyczne pierwszej połowy dekady	247
7. Produkcje historyczne końca epoki Polski Ludowej.....	249
7.1. Desperacka rola <i>Desperacji</i>	249
7.2. Żelazna ręka w szlacheckiej Rzeczypospolitej	253
7.3. Napoleon Bonaparte – <i>Jeniec Europy</i> w ostatnich latach swego życia	253
7.4. <i>Czarny wąwóz</i> – opowieść o kłamstwie.....	255
7.5. Francois Villon – poeta spod szubienicy.....	256
8. Produkcje osobne z historią w tle	257
8.1. Poetyckie filmy metafizyczne	257
8.2. <i>Alchemik</i> – gatunkowa hybryda	259
8.3. <i>Lawa</i> jako adaptacja arcydzieła dramatu romantycznego	259
9. Wnioski	260
10. Film historyczny lat osiemdziesiątych – uwagi na temat estetyki i cech wyróżniających.....	260
Zamiast zakończenia	262
Wkładka z ilustracjami	265
Literatura	277
Podziękowania	292
Indeks osób	294
Indeks filmów.....	302